

Egy alföldi duda világjárása

Az ezernyolcszázas évek derekán készült romantikus életképen a kor jellemző kecskeméti viseletén kívül egy minden részletében aprólékosan kidolgozott duda ábrázolását is tanulmányozhatjuk. A szőrével kifelé fordított tömlő nyakába bekötözött kecskefej aránytalanul nagyinak látszik a palócföldön, vagy Dunántúlon megszokott dudafejekhez képest. Első ránézésre akár kételkedhetünk is az ábrázolás hitelességében. A naturálisan kidolgozott bakfej szájából kettős-sípszár ágazik ki, melyen a kép tanúsága szerint balkezesen játszik a dudás. A duda maga is fordított állású, a tömlő a jobb, a fújtató a bal hónalj alatt helyezkedik el, ami a fújtatók cseh dudák jellegzetessége. A fújtató ugyan nem látszik, de biztosak lehetünk benne, hogy van, hiszen a dudás zenélés közben sem hagyja abba a pipálást.¹

¹ Novák László *Mezővárosi népművészet* Nagykovács 1982. 44. kép

Fújtatós dudákat a magyar hagyományban — egy mezőkövesdi szórványtól eltekintve — csak az alföldi dudák között találunk. Itt is új fejleménynek tartható, mint mindenütt, hiszen a fújtatós duda a 19. században jelenik meg legkorábban az ismert ábrázolásokon.

Fújtatós dudán pásztorok nem játszottak. Nem is lett volna alkalmas a kinti munkához ez a körülményesen felszerelhető szerkezet. Pál István tereskei dudás szerint a jól kikészített tömlőjű, szájból fújt duda „a zsebbe is elfért”. Az utóbbi időkben az alföldi dudások jobbára a polgári osztályból kerültek ki (iparosok, kereskedők), rendes mesterségük mellett a dudálás csupán műkedvelő szórakozás volt. (Ebben is hasonlítottak a cseh dudásokra, akik szintén polgári amatőrök voltak, így nem csoda, ha az alföld egyes részein a fújtatós dudát cseh dudának is nevezték. Valószínű, hogy a fújtatós dudálás szokását Csehországból importáltuk.)

A nagyfejű, kondor szőrű duda azonban nem a piktor képzeletében született, hanem valóságos duda és dudás adta hozzá a mintát.

Egy dudákról szóló angol nyelvű könyvben² – vélhetően – az eredeti példány fényképét találjuk, egy bizonyos Henry Balfour hangszergyűjteményéből, melynek anyaga a tizenkilencedik századból való.

² Anthony Baines *Bagpipes* Oxford 1960 Plate V 19.

A hasonlóság lenyűgöző. A szőrös fekete tömlőből kiálló naturális bakfej mérete, szarvainak sodronyozottsága, füleinek formája és pozíciója olyan mértékben egyezik a korabeli metszeten láthatóval, hogy az azonosság feltételezése indokolt. Eltérést csupán az mutat, hogy míg a régi képen a dudás nyilvánvalóan balkezes tartással játszik (vagyis a bal keze helyezkedik el a sípszár alsó felén), a fotón a duda – a sípszár hanglyukainak helyzetéből következtethetően – jobbkezes. Ha feltételezzük, hogy a negatívot fordítva hívták elő, akkor a rendeltetészerűen előállított képen balkezes sípszárt kellene látnunk. Sőt ez esetben a fújtató is megcserélődne a bordósíppal, ahogy az a dudást ábrázoló képen látható. A Budapesti Néprajzi Múzeum gyűjteményében őrzött alföldi sípszárak jó része balkezes, ami megengedi ezt a feltételezést.

A fényképen bemutatott duda lelőhelyének Igmánd van feltüntetve, ami azért különös, mert Kis- és Nagyigmánd Komárom megyében van, míg a duda nyilvánvalóan alföldi típus. Azt gondolhatjuk, hogy dudásunk a jóféle keserűvízzel kúráltatta magát, és hangszerét is magával vitte, ahol összetalálkozhatott az angol műgyűjtővel. Akkor már nem lehetett fiatal, hiszen fiatalon az ember nem a keserűvizet kortyolgatja (különösen, ha dudás az illető).

Talán éppen őt látjuk néhány oldallal később a következő fényképen.

Az ábra itt is jobbkezességet mutat, de ha megfordítjuk, akkor ismét a korabeli metszet dudására ismerhetünk. Még az arc is hasonló, a száj sarkában a pipával, csak a bajusz őszült meg néhány évtized alatt.

Az ismeretlen kecskeméti dudás nagy utat járt be, hogy Igmádon üdüljön. Dudája még nála is messzebb került. Mára egy angliai hangszergyűjteményben talált végső menedéket, örök emléket állítva a magyar dudahagyomány névtelen és elhíresedett továbbélőinek egyaránt.

